

การพัฒนาแนวทางเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่า
บริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา

Development of Guidelines for Forest Encroachment Protection
in Pa Khao Phu Luang Non-Hunting Area, Nakhon Ratchasima Province, Thailand

ประสิทธิ์ จ้อยชู^{1,2}, ปิยวัฒน์ ดิลกสัมพันธ^{1*} และนิตยา เมี้ยนมิตร¹
Prasit Choichu^{1,2}, Piyawat Diloksumpun^{1*} and Nittaya Mianmit¹

¹คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

¹Faculty of Forestry, Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand

²สาขาบริหารทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

²Forest Resource and Environmental Administration, Faculty of Forestry, Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand

*Corresponding Author, E-mail; fforpwd@ku.ac.th

รับต้นฉบับ 20 สิงหาคม 2567

Received: 20 August 2024

รับแก้ไข 11 กันยายน 2567

Revised: 11 September 2024

รับลงพิมพ์ 30 กันยายน 2567

Accepted: 30 September 2024

ABSTRACT

Currently, there is a concern regarding Thailand's forests due to the serious level of encroachment. One response has been to develop protection strategies and measures involving government agencies and stakeholders. This study investigated factors influencing forest encroachment and the extent of community participation in forest protection activities, as well as developing strategies to prevent forest encroachment. In total, 162 community members were involved from Lam Nang Kaeo subdistrict, Pak Thong Chai district, Nakhon Ratchasima province, Thailand, residing in the area surrounding the Pa Khao Phu Luang Non-Hunting Area. Descriptive statistics were used to analyze the data, while SWOT analysis was performed to evaluate both internal and external environmental factors. Furthermore, the TOWS Matrix technique was implemented to establish guidelines regarding forest encroachment.

Based on the results of the study, the lack of land ownership among community members was a substantial factor contributing to forest encroachment, which in turn motivated them to expand their agricultural areas. Only 25.3% of the studied cases involved a high level of community participation in wildlife sanctuary activities, with 14.9% of the group never participating. Three strategies were identified to prevent forest encroachment: (1) proactive measures to verify land ownership rights, to routinely maintain and update parcel data, and to review rights annually; (2) reactive and corrective measures to increase community involvement through the establishment of advisory committees, development of community networks, and the organization of conservation activities to raise awareness; and (3) proactive measures to increase capacity building and the implementation of modern technology. Furthermore, risk assessment of encroachment areas, involving physical elements, is essential to facilitate the planning of more effective measures to prevent forest encroachment.

Keywords: Participation; Forest encroachment; Preventive guidelines; Pa Khao Phu Luang

บทคัดย่อ

ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยกำลังประสบปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ ทำให้จำเป็นต้องมีกลยุทธ์และมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ระหว่างหน่วยงานของรัฐและผู้ที่มีส่วนได้เสีย การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบุกรุกพื้นที่ป่า ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการป้องกันและรักษาป่า และเสนอแนวทางป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง โดยการสัมภาษณ์ราษฎรใน ตำบลลำนางแก้ว อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ติดเขตห้ามล่าฯ จำนวน 162 ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ร่วมกับวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมภายในและภายนอกด้วย SWOT analysis และจัดทำแนวทางการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าด้วยเทคนิค TOWS Matrix

การศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญของการบุกรุกพื้นที่ป่ามาจาก ทิศนคติของชุมชนที่ต้องการมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองจึงบุกรุกพื้นที่ป่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกิจกรรมที่เขตห้ามล่าฯ จัดขึ้น ที่ในระดับมากมีเพียงร้อยละ 25.3 เนื่องจากสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ติดภารกิจอื่นในช่วงที่จัดกิจกรรม สำหรับแนวทางการป้องกันการบุกรุกป่า กำหนดได้ 3 แนวทาง ได้แก่ 1) มาตรการเชิงรุก โดยการตรวจสอบสิทธิพื้นที่ถือครอง จัดทำข้อมูลรายแปลง และทบทวนสิทธิทุกปี 2) มาตรการเชิงรับและเชิงแก้ไข ภายใต้การสร้างการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนผ่านคณะกรรมการที่ปรึกษา สร้างชุมชนเครือข่าย จัดกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ และ 3) แนวทางเชิงรุก ในการเพิ่มศักยภาพในการทำงานของเจ้าหน้าที่ และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในการทำงาน นอกจากนี้ ควรมีการนำปัจจัยทางกายภาพมาประกอบการประเมินพื้นที่เสี่ยงต่อการบุกรุกป่าช่วยให้การกำหนดแนวทางการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่ามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม การบุกรุกป่า แนวทางป้องกัน ป่าเขาภูหลวง

คำนำ

จากการรายงานของกรมป่าไม้ ประจำปี พ.ศ. 2566 พบว่าประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด ประมาณ 101.81 ล้านไร่ หรือคิดเป็น ร้อยละ 31.47 ของพื้นที่ประเทศ (Royal Forest Department, 2024) พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยลดลงอย่างรวดเร็ว สาเหตุที่สำคัญเกิดจากการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่า เพื่อการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้าง การเกษตรกรรม และตามมาด้วยการขายที่ดินให้กับนายทุนโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งนับวันจะมีการบุกรุกเพิ่มขึ้นมากอย่างต่อเนื่อง (Buranaprom and Patanapongsa, 2016) การบุกรุกป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า รวมถึงเขตป่าสงวนแห่งชาติ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนอกเหนือจากด้านกายภาพแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม จากการศึกษาของมูลนิธิสืบนาคะเสถียร พบว่าพื้นที่อุทยานแห่งชาติทับลาน จังหวัดนครราชสีมา ยังคงประสบปัญหาในเรื่องของการทับซ้อนระหว่างพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกินของชุมชน ซึ่งยังคงพบขยายพื้นที่บุกรุกอย่างต่อเนื่อง และปัญหาดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเพียงพื้นที่อุทยานแห่งชาติทับลานเพียงแห่งเดียวแต่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่อนุรักษ์ใกล้เคียงอีกด้วย (Sueb Nakasathien Foundation, 2024)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบุกรุกพื้นที่ป่า มีความหลากหลายที่เชื่อมโยงกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม แต่ละพื้นที่ก็มีความแตกต่างกันออกไป ส่งผลให้รูปแบบการบริหารจัดการปัญหาการบุกรุกในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันออกไปด้วยการทราบถึงสาเหตุของปัญหาอันเป็นที่มาของการบุกรุกพื้นที่ทั้งจากสภาพเศรษฐกิจและสังคม สถานการณ์ด้านการป่าไม้ในพื้นที่ รวมถึงระดับการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน

ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ จะช่วยให้สามารถกำหนดแนวทางในการบริหารทรัพยากรป่าไม้ที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในพื้นที่ที่อาจมีความแตกต่างกันออกไป จากการศึกษาของ Lamla (2016) ได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ ระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ ว่าการแก้ไขการบุกรุกพื้นที่ป่า ภาครัฐและภาคประชาชนในพื้นที่จะต้องพัฒนาระบบการจัดการทรัพยากรร่วมกัน รวมถึงการพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในการตรวจสอบ พิสูจน์สิทธิพื้นที่ถือครองของประชาชนรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติ และพัฒนาระบบการทำงานให้มีความรวดเร็วมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ตำบลลำนางแก้ว อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา หนึ่งในตำบลที่มีอาณาเขตติดกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าภูหลวง ในอดีตที่ผ่านมา ราษฎรชุมชนตำบลลำนางแก้ว เคยตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย และประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ป่า หลังจากกรมป่าไม้ได้มีการประกาศพื้นที่ป่าดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาภูหลวง ในปี พ.ศ. 2528 (Royal Forest Department, 2017) ราษฎรชุมชนตำบลลำนางแก้ว ได้ให้ความร่วมมือแก่ภาครัฐในการย้ายออกมาตั้งถิ่นฐานนอกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาภูหลวงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 และไม่พบการรายงานว่าราษฎรชุมชนตำบลลำนางแก้วได้บุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขาภูหลวงอีกเลยจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังให้ความร่วมมือกับภาครัฐ ในการปลูกฟื้นฟูและดูแลป่าในโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่เคยเป็นทำ

การเกษตรมาก่อน รวมทั้งเป็นชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวงชุมชนแรก ที่เข้าร่วมโครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) ผู้นำชุมชนยังได้มีส่วนร่วมร่วมกับกรมป่าไม้ ในการแก้ปัญหาการบุกรุกครอบครองพื้นที่ป่าแบบผิดกฎหมายจากคนนอกชุมชน จนกรมป่าไม้ได้รับพื้นที่ป่าคืนอีกด้วย (Korat Museum, 1997) ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นชุมชนที่ถูกเลือกเพื่อการศึกษาวิจัย เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างสภาพเศรษฐกิจและสังคมด้านการป่าไม้ในพื้นที่ โดยการถอดบทเรียนจากราษฎรและผู้นำชุมชนในด้านความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลการบุกรุกพื้นที่ป่าแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วม และนำไปสู่การกำหนดแนวทางการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าร่วมกัน อันจะเป็นประโยชน์ในการไปประยุกต์ในพื้นที่อนุรักษ์อื่น ๆ ที่มีสถานการณ์ที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อุปกรณ์และวิธีการ

พื้นที่ศึกษา

ตำบลลำนางแก้ว อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่ทั้งหมด 84.6 ตารางกิโลเมตร แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งอยู่ในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง ภายใต้การดูแลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ครอบคลุมเนื้อที่ 58.25 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่ของตำบลลำนางแก้ว พื้นที่ส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกินของราษฎร ครอบคลุมเนื้อที่ 26.35 ตารางกิโลเมตร (Lam Nang Kaew Subdistrict Community Development, 2023) ดังปรากฏตาม Figure 1

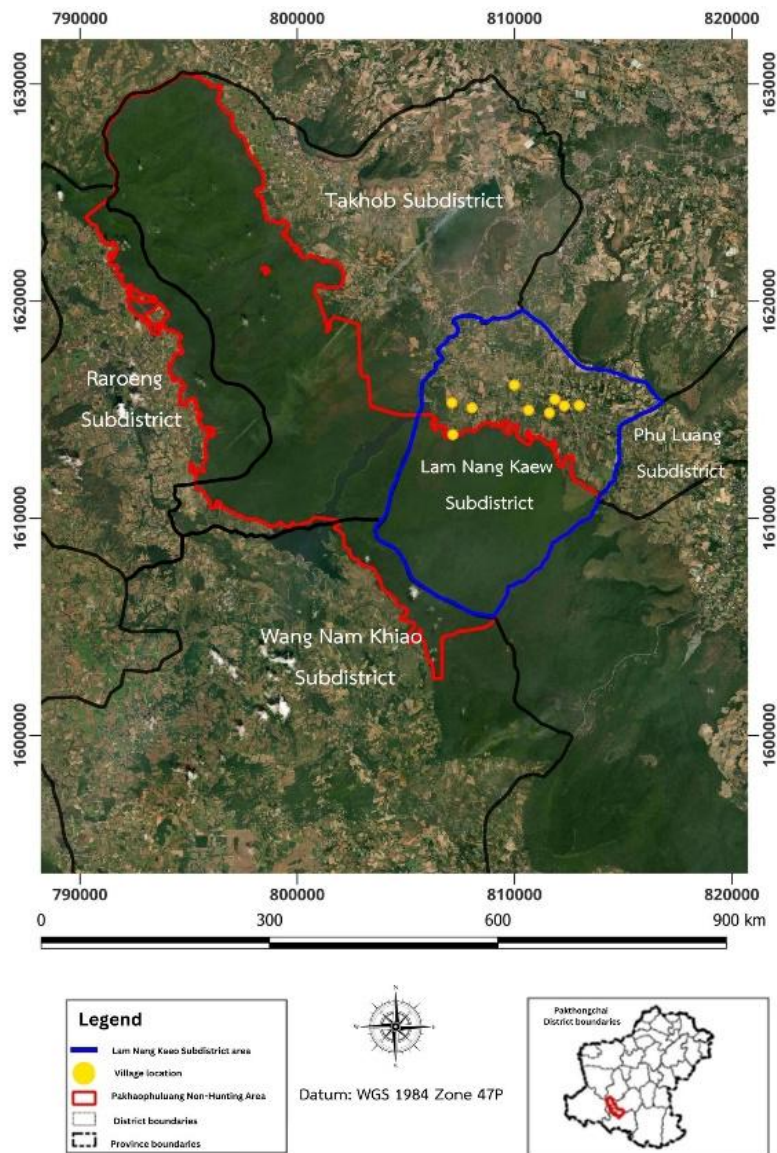

Figure 1 Lam Nang Kaeo subdistrict, Pak Thong Chai district, Nakhon Ratchasima province, Thailand
Source: Information Center for Administrative Administration (2023)

วิธีการ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรอยู่ในพื้นที่ตำบลลำนางแก้ว อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็น 1 ใน 5 ตำบล ของจังหวัดนครราชสีมา ที่มาอาณาเขตติดต่อกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน 1,061 ครัวเรือน กำหนดกลุ่มตัวอย่างตามวิธีของ Chancharoen (2011) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 15 จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด โดยใช้วิธีการ

สุ่มตัวอย่างแบบง่าย ซึ่งได้เท่ากับ 162 ครัวเรือน เนื่องจากประชากรกลุ่มเป้าหมายมีลักษณะด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมเป็นเอกพันธ์ (homogeneous) จึงไม่จำเป็นต้องใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ กลุ่มตัวอย่างจึงสามารถเป็นตัวแทนของประชากรที่ดีที่สุด จากนั้นกำหนดให้หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนเป็นตัวแทนครัวเรือนในการให้การสัมภาษณ์ รายละเอียดจำนวนตัวอย่างปรากฏตาม Table 1

Table 1 Population and sample size in study area

Village	Number of households	Sample size (households)
Ban Lam Nang Kaew	126	19
Ban Phat Talay	203	31
Ban Lam Prakhon Nuea	189	29
Ban Non Samrong	53	8
Ban Hin Ta Ngo	120	18
Ban Sap Yang	77	12
Ban Sap Noi	145	22
Ban Wang Takhian	11	2
Ban Non Thong	137	21
Total	1,061	162

Source: Lam Nang Kaew Subdistrict Community Development (2023)

การออกแบบเครื่องมือและการเก็บข้อมูล

ศึกษาหลักการ แนวคิดและเทคนิคในการสร้างแบบสัมภาษณ์ จากเอกสาร วิทยานิพนธ์ และหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชุมชน การใช้ประโยชน์ด้านทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง และกำหนดขอบข่ายเนื้อหาในการสร้างแบบสัมภาษณ์

สร้างเครื่องมือสัมภาษณ์ ตามกรอบการศึกษาเกณฑ์เนื้อหาที่ได้กำหนด ซึ่งมีโครงสร้างของแบบสัมภาษณ์เป็นคำถามแบบปลายเปิด และคำถามแบบปลายปิด สำหรับรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ด้านลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม 2) ปัจจัยที่มีผลต่อการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ 3) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัดโดยเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง และ 4) ข้อเสนอเพื่อการป้องกันการบุกรุกพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง

นำแบบสัมภาษณ์ ไปทดสอบเบื้องต้น กับกลุ่มประชากรตัวอย่างซึ่งมีลักษณะใกล้เคียง ในท้องที่ตำบลตะขบ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 30 ตัวอย่าง เพื่อทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและระหว่างเนื้อหาที่วัดกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการวัด ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์

จึงนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ตำบลลำนางแก้ว จำนวน 162 ตัวอย่างตามที่กำหนดไว้ข้างต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

นำข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ให้อยู่ในรูปค่าสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อประกอบคำอธิบาย

การประเมินระดับการมีส่วนร่วม

การวัดระดับการมีส่วนร่วม เก็บความถี่ของกลุ่มตัวอย่างในการร่วมเข้าร่วมกิจกรรมที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง ดำเนินการจัดขึ้น จำนวน 6 กิจกรรม ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2566 อันได้แก่ 1) กิจกรรมจิตอาสา การบำเพ็ญประโยชน์ในที่สาธารณะในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง 2) กิจกรรมการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ 3) กิจกรรมเฝ้าระวัง และป้องกันไฟ 4) กิจกรรมงานปรับปรุงแหล่งน้ำของสัตว์ป่าในช่วงฤดูแล้ง 5) กิจกรรมการปรับปรุงแหล่งอาหารสัตว์ป่า และ 6) กิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่า ทุกกิจกรรมมุ่งเน้นที่จะสร้างสัมพันธภาพ ความเข้าใจ รวมถึงปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า เพื่อความสะดวกในการตีความหมายจึงกำหนดระดับการมีส่วนร่วมตาม Table 2

Table 2 Scoring system to determine level of stakeholder participation

Participation level	Number of participants	Score
Very involved	5–6	3
Moderate participation	3–4	2
Little participation	1–2	1
Not involved	0	0

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและการกำหนดแนวทางการป้องกันการบุกรุก

การนำข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ และข้อมูลทุติยภูมิที่รวบรวมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์ SWOT Analysis เพื่อศึกษาจุดแข็ง (strength) และจุดอ่อน (weakness) จากสภาพแวดล้อมภายในชุมชน รวมถึงวิเคราะห์โอกาส (opportunity) และอุปสรรค (threat) จากสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชน จากนั้นนำผลการวิเคราะห์ทั้ง 4 ประเด็นมาจับคู่ เพื่อจัดทำแนวทางการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่า โดยใช้เทคนิค TOWS Matrix ซึ่งจะได้นโยบายเชิงรุก (SO) แนวทางเชิงแก้ไข (WO) แนวทางเชิงรับ (ST) และแนวทางเชิงป้องกัน (WT) ภายใต้การมีส่วนร่วมกับหัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวง นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลนางแก้วและคณะ กำนันตำบลนางแก้ว ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และตัวแทนผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อกำหนดแนวทางการป้องกันการบุกรุกพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง

ผลและวิจารณ์

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทน จะประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบุกรุกพื้นที่ป่า ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ร่วมกับการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำมาใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอก ด้วยวิธี SWOT Analysis จากนั้นจึงวิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางการป้องกันการบุกรุกพื้นที่โดยการประยุกต์ใช้วิธี TOWS Matrix ผลของการศึกษามีดังต่อไปนี้

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ให้การสัมภาษณ์ทั้งหมด 162 ราย เป็นเพศชาย ร้อยละ 50.6 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 49.4 มีอายุระหว่าง 28–81 ปี กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41–50 ปี จำนวน 51 ราย มีการศึกษาอยู่ที่ระดับประถมศึกษาถึงระดับปริญญาตรี ส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 37.0 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 45.6 และมีอาชีพรองเป็นอาชีพเกษตรกร

ร้อยละ 80.0 ส่วนใหญ่มีรายได้จากการประกอบอาชีพระหว่าง 5,001–10,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 45.6 กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 48.7 ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ในส่วนที่มีที่ดินเป็นของตนเองและเช่าที่ดินทำกิน รวมกันอีกร้อยละ 51.3 มีที่ดินทำกินส่วนใหญ่อยู่ห่างจากขอบเขตป่าไม่น้อยกว่า 1 กิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 42.2 และส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดินอยู่ในรูปแบบ ส.ป.ก. 4-01 ร้อยละ 57.8

ปัจจัยที่มีผลต่อการบุกรุกพื้นที่

จากผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบุกรุกพื้นที่ป่าพบว่าเกิดจากทัศนคติของชุมชนที่คิดว่าที่ต้องบุกรุกพื้นที่ป่าเพราะไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 75 มีความต้องการที่ดินทำกินมาใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น ร้อยละ 57.4 สาเหตุหลักที่ก่อให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าใกล้บริเวณชุมชนมากที่สุด เนื่องจากในอดีตเคยใช้พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง ซึ่งแต่เดิมเป็นป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาภูหลวงเป็นที่อยู่อาศัยและทำกิน โดยปลูกพืชไร่ เช่น อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ฯลฯ เพื่อดำรงเลี้ยงชีพทั้งในพื้นที่ป่า และนอกพื้นที่ป่า (Srisawas, 1984) ปัจจุบันจึงมีที่ดินทำกินไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ส่งผลให้พบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ และค่าครองชีพที่สูงขึ้น ส่งผลทำให้รายรับไม่เพียงพอต่อรายจ่ายในครัวเรือน กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ รับจ้างทั่วไป และมีอาชีพรอง เป็นเกษตรกร ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือแม้แต่ผู้ที่มีที่ดินทำกินอยู่แล้วมีความต้องการที่ดินทำกินเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามยังไม่พบปัญหาการกว้านซื้อที่ดินของนายทุนในพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นถึงความต้องการซื้อที่ดินของนายทุนว่าเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพียง ร้อยละ 19.8 นอกจากนี้ยังให้ความคิดเห็นว่าการบุกรุกพื้นที่ป่าเกิดขึ้นจากแนวเขตหลักเขตของพื้นที่ป่าไม่มีความชัดเจน ร้อยละ 25.3 พบว่า หลักเขต ที่แสดงแนวขอบเขตป่า ปัจจุบันได้เสื่อมสภาพและพังทลายลง รวมไปถึงพื้นที่บริเวณแนวขอบเขตป่ามีความเสริมโทรมลง จึงเป็นเห็นผลที่ทำให้แนวเขตหลักเขตของพื้นที่ป่าไม่มีความชัดเจน เป็นสาเหตุที่จะนำไปสู่การบุกรุกพื้นที่ป่า

การประเมินระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่

ผลจากการประเมินระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลนางแก้วต่อกิจกรรมที่เขตห้ามล่าฯ จัดขึ้นทั้ง 6

กิจกรรม พบว่า ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมในระดับมาก ในอัตรา 5-6 กิจกรรม มีอยู่เพียง ร้อยละ 25.3 เท่านั้น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในระดับปานกลาง ในอัตรา 3-4 กิจกรรม ร้อยละ 33.3 เข้าร่วมกิจกรรมในระดับน้อย ในอัตรา 1-2 กิจกรรม ร้อยละ 26.5 และมีผู้ไม่เคยมีส่วนร่วมในกิจกรรมมีเพียง ร้อยละ 14.9 จากการสัมภาษณ์พบว่าสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ติดภารกิจอื่นในช่วงที่จัดกิจกรรม จึงมีความจำเป็นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าจะต้องกำหนดแนวทางในการทำให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอก

พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวง เป็นพื้นที่ที่มีชุมชนอยู่โดยรอบ มีพื้นที่เกษตรกรรมเป็นจำนวนมาก จึงส่งผลให้มีความเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่การเกษตรและที่อยู่อาศัยสูง การศึกษาข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อนำมาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่ได้จากการสัมภาษณ์ร่วมกับการศึกษาข้อมูลเกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 7 (นครราชสีมา) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวง เทศบาลตำบลลำนางแก้ว และพัฒนาชุมชนตำบลลำนางแก้ว ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เพื่อนำไปใช้ในการกำหนดแนวทางเพื่อป้องกันบุกรุกพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวง สรุปได้ ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths)

S1 มีประกาศจัดตั้งเป็นพื้นที่เขตห้ามล่า เพื่อคุ้มครองพื้นที่ มีระเบียบ กฎหมาย สนับสนุนการปฏิบัติงาน เป็นไปตามพระราชบัญญัติสงวน และคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 มาตรา 39 และมาตรา 62 ที่กำหนดไว้

S2 ไม่มีที่ดินทำกินของราษฎรอยู่ในพื้นที่ โดยหน่วยงานได้ดำเนินการสำรวจสภาพภูมิประเทศ สังคมพืช ทรัพยากรสัตว์ป่า ชุมชน การใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ และร่วมไปถึงการสำรวจพื้นที่บริเวณแนวเขตป่าที่ซ้อนทับกับที่ดินของราษฎรก่อนประกาศจัดตั้งพื้นที่เขตห้ามล่า

S3 มีการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ไว้อย่างชัดเจน โดยความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับตำบล ในการปักหลักแนวขอบเขตพื้นที่ป่าร่วมกัน

จุดอ่อน (Weaknesses)

W1 มีแนวเขตติดกับที่ทำกินของราษฎรโดยตรง โดยสภาพพื้นที่มีราษฎรอาศัย และทำกินอยู่ โดยรอบพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวง

W2 ยังขาดแนวทางการจัดการต่อผู้กระทำผิดที่ชัดเจน ยังคงพบปัญหาการลักลอบจุดไฟป่า การลักลอบทำไม้ ลักลอบล่าสัตว์ป่า และการบุกรุกพื้นที่ป่า แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์การจัดการที่เป็นระบบ

W3 อัตรากำลัง หน่วยพิทักษ์ป่า หรือจุดสกัดไม่สอดคล้องกับพื้นที่รับผิดชอบ ปัจจุบันพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวง อัตรากำลังจำนวน 20 อัตรา พร้อมด้วยจุดสกัดเพียง 1 จุด ซึ่งไม่สอดคล้องกับพื้นที่ที่รับผิดชอบ 145,200 ไร่ ซึ่งโดยหลักการจะต้องมีหน่วยพิทักษ์ป่า หรือจุดสกัด อย่างน้อย 5 จุดสกัด พร้อมด้วยอัตรากำลัง 50 อัตรา

W4 ชุมชนยังเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกต่อการป้องกันและรักษาป่าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวงจัดขึ้นค่อนข้างน้อย

โอกาส (Opportunities)

O1 มีหน่วยงานภายนอกอยู่ในคณะกรรมการที่ปรึกษาของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวงในการบริหารจัดการพื้นที่ ทั้งหน่วยงานระดับอำเภอ ระดับตำบล ผู้นำชุมชน ที่พร้อมให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนในการบริหารจัดการพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวง

O2 มีโครงการ One map ที่ทำให้เกิดความชัดเจนของพื้นที่ รัฐ สามารถนำมาใช้ในการตรวจสอบแนวขอบเขตพื้นที่ ของราษฎรที่มีที่ดินทำกินอยู่บริเวณขอบเขตป่าพร้อมตรวจสอบการบุกรุกพื้นที่ป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

O3 ชุมชนโดยรอบพร้อมให้ความร่วมมือ และสามารถเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนพร้อมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างองค์กรภาครัฐ กับชุมชน

อุปสรรค/ภัยคุกคาม (Threats)

T1 ความต้องการขยายพื้นที่เพื่อทำการเกษตร พบว่าราษฎรโดยรอบพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวงยังคงมีความต้องการในที่ดินเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 66.3 และอาชีพรองของชุมชนยังคงพึ่งพาทำการเกษตร

T2 ชุมชนโดยรอบยังคงมีวิถีชีวิตที่พึ่งพิง และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้โดยตรง มีความเสี่ยงต่อกระทำ ความผิดเกี่ยวกับกฎหมายป่าไม้

T3 โอกาสในการได้รับการจัดสรรงบประมาณจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีความไม่แน่นอน ส่งผลต่อความไม่แน่นอนในการเพิ่มอัตรากำลังและเพิ่มจุดสกัดให้เพียงพอต่อการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่า

T4 ประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ในพื้นที่ ยังคงเป็นข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมายกับราษฎรโดยตรง เนื่องจากบทกำหนดโทษมีความรุนแรง การบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด อาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับเจ้าที่ และส่งผลให้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานลดลง

แนวทางการป้องกันการบุกรุกพื้นที่

การจัดทำแนวทางการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวง ได้นำผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค มาจัดทำร่างแนวทาง

การป้องกันด้วยเทคนิค TOWS Matrix และนำเสนอเพื่อรับฟังความคิดเห็นต่อที่ประชุมร่วมกับ หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวงและคณะเจ้าหน้าที่ ฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่น นายกเทศมนตรีตำบลนางแก้ว กำนันตำบลนางแก้ว ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และตัวแทนจากกลุ่มตัวอย่าง แนวทางเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง และผลการวิเคราะห์มีรายละเอียดดังนี้

แนวทางที่ 1 ตรวจสอบพิสูจน์สิทธิพื้นที่ถือครองที่ดินของประชาชนที่มีพื้นที่ทำกินติดต่อกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง

จากการศึกษาพบว่าพื้นที่ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวงได้มีการประกาศจัดตั้งไว้ตามกฎหมาย (S1) ไม่พบที่ดินทำกินของราษฎรในพื้นที่ (S2) และมีการกำหนดขอบเขตไว้อย่างชัดเจน (S3) พร้อมกันนี้ภาครัฐยังได้จัดทำแผนที่มาตราส่วน 1:4,000 ภายใต้โครงการ One Map ไว้ด้วยแล้ว (O2) เพื่อสร้างมาตรการเชิงรุก ควรดำเนินการตรวจสอบสิทธิในการถือครองที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยรอบบริเวณพื้นที่ป่า ชี้แจงหลักเขต แนวเขต พร้อมจัดทำข้อมูลเป็นรายแปลงร่วมกับประชาชนที่เป็นเจ้าของแปลง ในกรณีพบการรุกกล้าหรือเสี่ยงจะรุกกล้าพื้นที่ป่า หากตรวจสอบร่วมกันแล้วมีการบุกรุกพื้นที่ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวงจะดำเนินการอย่างเร่งด่วน ตามข้อกฎหมายทันที ด้วยความโปร่งใส และเป็นธรรม โดยใช้คณะกรรมการที่ปรึกษาของชุมชน (O1)

นอกจากนี้การดำเนินงานข้างต้นยังเป็นมาตรการในการป้องกันความเสี่ยงอันเกิดจากความเสียหายจากความต้องการในการขยายพื้นที่เพื่อเกษตรกรรม (T1) ความเสี่ยงอันเกิดจากการดำรงชีวิตของชุมชนที่ยังพึ่งพิงป่า (T2) รวมไปถึงความเสี่ยงที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าฯ อาจไม่ได้รับงบประมาณเพียงพอเพื่อการดูแลพื้นที่ (T3) จึงควรจัดการทบทวนสิทธิในการถือครองที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยเป็นประจำทุกปี หรือทุกครั้งที่พบการรุกกล้าพื้นที่ ภายใต้การกำกับของคณะกรรมการที่ปรึกษาชุมชน

จากการกำหนดแนวทางเพื่อตรวจสอบ พิสูจน์สิทธิพื้นที่ถือครองที่ดินของประชาชนรอบพื้นที่ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ministry of Natural Resources and Environment (2003) ที่ให้ข้อเสนอว่าการแก้ไขปัญหาที่ดินของรัฐ ควรจะดำเนินการจัดทำบัญชีที่ดิน และดำเนินการตรวจสอบแนวเขตให้ชัดเจนร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชนที่เป็นเจ้าของแปลง นอกจากนี้ National Anti-Corruption Commission (2014) ให้ความเห็นว่า การแก้ไขปัญหาที่ดินของรัฐ ควรจะดำเนินการจัดทำบัญชีที่ดิน และดำเนินการตรวจสอบแนวเขตให้ชัดเจนร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่นกัน สำหรับการแก้ไขปัญหาที่ดินป่าสงวน และพื้นที่ป่า Lokniyom et al. (2008) ให้ข้อเสนอว่าควรมีมาตรการ

ตรวจสอบสิทธิในที่ดินทำกิน พร้อมดำเนินการจัดทำข้อมูลของเจ้าของแปลงที่ดินที่ติดกับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่ป่า

แนวทางที่ 2 การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานของรัฐ กับประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่า

จากการศึกษาพบว่า พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวงมีแนวเขตติดกับที่ทำกินของราษฎรโดยตรง ทั้งเป็นที่อยู่อาศัยและทำกิน (W1) และยังขาดแนวทางการจัดการต่อผู้กระทำผิดที่ชัดเจน ยังคงพบปัญหาการลักลอบจุดไฟป่า การลักลอบทำไม้ ลักลอบล่าสัตว์ป่า และการบุกรุกพื้นที่ป่า แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์การจัดการที่เป็นระบบ (W2) โดยใช้โอกาสที่หน่วยงานภายนอกอยู่ในคณะกรรมการที่ปรึกษาของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวงในการบริหารจัดการพื้นที่ ทั้งหน่วยงานระดับอำเภอ ระดับตำบล ผู้นำชุมชน ที่พร้อมให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนในการบริหารจัดการพื้นที่ (O1) ในการจัดตั้งคณะกรรมการกรณีเกิดการบุกรุกพื้นที่ เพื่อพิจารณาให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาการบุกรุกพื้นที่ร่วมกัน

จากกรณีที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวงยังประสบกับปัญหาด้านอัตรากำลัง จำนวนหน่วยพิทักษ์ป่า หรือจุดสกัดไม่สอดคล้องกับพื้นที่รับผิดชอบ (W3) อีกทั้งชุมชนยังเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกต่อการป้องกันและรักษาป่าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวงจัดขึ้นค่อนข้างน้อย (W4) กอปรกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวงยังไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากบทกำหนดโทษมีความรุนแรง การบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดอาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับเจ้าที่ (T3) แต่ชุมชนโดยรอบยังพร้อมให้ความร่วมมือ พร้อมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างองค์กรภาครัฐ (O3) จึงควรกำหนดแนวทางเชิงรับ โดยการสร้างชุมชนเครือข่าย เพื่อช่วยสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ คอยสอดส่องดูแลผู้กระทำผิดในพื้นที่ สร้างกิจกรรมการประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้ด้านกฎหมาย การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า การจัดกิจกรรมการปลูกเสริมต้นไม้เป็นแนวเขตขอบเขตป่าที่เกิดการเสริมโทรมลง ติดป้ายประชาสัมพันธ์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบริเวณแนวขอบเขตป่า จัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกให้เกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับหน่วยงานของรัฐ และลดปัญหาอันเกิดจากความไม่แน่นอนในการจัดสรรงบประมาณจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (T3) ซึ่งส่งผลต่อการเพิ่มอัตรากำลังและเพิ่มจุดสกัดให้เพียงพอต่อการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่า (W3)

การกำหนดแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานของรัฐ กับประชาชนในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่า มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ploydam (2019) ที่ได้ทำการศึกษาการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาหลวง ที่มีข้อเสนอว่า ควรมีมาตรการการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าและสอดคล้องกับการวิจัยของ Kamonchanut (2017) ที่พบว่า การแก้ไขปัญหาที่ดินที่ถูกบุกรุกโดยใช้กฎหมาย และมีการยึดคืนพื้นที่ที่มีความจำเป็นต่อเจรจา และการดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ดังกล่าว จำเป็นต้องมีการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และสอดคล้องกับการวิจัยของ Hirunpruk *et al.* (2021) ที่ได้ศึกษาแนวทางการปฏิบัติงานด้านการป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ของศูนย์ป้องกันและปราบปรามที่ 1 (ภาคกลาง) ที่มีข้อเสนอว่า การสร้างแนวร่วมและ เครือข่ายความร่วมมือภาคประชาชนในพื้นที่และทุกภาคส่วนจะช่วยสนับสนุนการปฏิบัติงานในด้านทรัพยากรป่าไม้ อย่างเป็นระบบ

แนวทางที่ 3 พัฒนาศักยภาพในการทำงานของเจ้าหน้าที่

จากการศึกษาพบว่าพื้นที่ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาหลวงได้มีการประกาศจัดตั้งไว้ตามกฎหมาย (S1) ไม่พบที่ดินทำกินของราษฎรในพื้นที่ (S2) และมีการกำหนดขอบเขตไว้อย่างชัดเจน (S3) มีหน่วยงานภายนอกอยู่ในคณะกรรมการที่ปรึกษาของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาหลวงในการบริหารจัดการพื้นที่ ทั้งหน่วยงานระดับอำเภอ ระดับตำบล ผู้นำชุมชน ที่พร้อมให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุน ในการบริหารจัดการพื้นที่ (O1) พร้อมกันนี้ภาครัฐยังได้จัดทำแผนที่มาตราส่วน 1:4,000 ภายใต้โครงการ One Map ไว้ด้วยแล้ว (O2) อย่างไรก็ตามภายใต้ความเสี่ยงในการได้รับการจัดสรรงบประมาณจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีความไม่แน่นอน (T4) ที่ส่งผลต่อปัญหาด้านอัตราค่าจ้าง จึงกำหนดแนวทางเชิงรุก ด้วยพัฒนาศักยภาพในการทำงานแก่เจ้าหน้าที่ ให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างรวดเร็ว และเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการปฏิบัติงานแม้จะมีอัตราค่าจ้างน้อย โดยจัดฝึกอบรมแก่เจ้าหน้าที่เพิ่มประสิทธิภาพ การลาดตระเวนเชิงคุณภาพ การตรวจปราบปรามกระทำ ความผิดในพื้นที่ การเพิ่มทักษะในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น เครื่องระบุพิกัดบนพื้นโลก (GNSS) อากาศยานไร้คนขับ (drone) กล้องดักถ่ายภาพระบบ (NCAPS) และการประยุกต์ใช้โปรแกรมสารสนเทศ (GIS) ในการตรวจสอบพื้นที่เสี่ยงต่อการบุกรุกพื้นที่ป่า

จากการกำหนดแนวทางพัฒนาศักยภาพในการทำงานของเจ้าหน้าที่ มีความสอดคล้องกับงานวิจัย Ploydam (2019) ที่ชี้ชัดว่า ควรมีมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพในการลาดตระเวนตรวจปราบปรามให้กับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน พร้อมกับนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ Lokniyom *et al.*

(2008) พบว่า หน่วยงานควรมีการเพิ่มประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่โดยการอบรม และการเสริมสร้างการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย มาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามจากงานวิจัยของ National Anti-Corruption Commission (2014) ยังให้ความสำคัญต่อการเพิ่มงบประมาณที่ได้รับในการปฏิบัติงาน และเพิ่มอัตราค่าจ้างของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงาน และมีการเสริมสร้างจิตสำนึก ขวัญ และกำลังใจ รวมไปถึง สวัสดิการให้กับเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาหลวง จังหวัดนครราชสีมา โดยการใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการบุกรุกพื้นที่ป่า และการมีส่วนร่วมในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่า ได้ข้อมูลจากตัวแทนชุมชนตำบลลำนางแก้ว จำนวน 162 คน พบว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 45.6 และมีอาชีพรองเป็นอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 80.0 ส่วนใหญ่มีรายได้จากการประกอบอาชีพระหว่าง 5,001–10,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 45.6 และส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ร้อยละ 48.7 และมีที่ดินร่วมกับเช่าที่ดิน ร้อยละ 51.3 พร้อมด้วยมีที่ดินอยู่ห่างจากขอบเขตป่าน้อยกว่า 1 กิโลเมตร สูงถึงร้อยละ 42.2 และยังพบว่า สาเหตุสำคัญที่ส่งผลต่อการบุกรุกพื้นที่ป่า มาจากทัศนคติที่ชุมชนที่คิดว่าการดำรงชีพอยู่ได้ต้องมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จึงขยายพื้นที่ทำกินและรุกเข้าไปในพื้นที่ป่า ประเด็นรองลงมา เป็นความไม่ชัดเจนของแนวเขต สำหรับปัญหาการกว้านซื้อที่ดินของนายทุน ยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่

ด้านการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลลำนางแก้วต่อกิจกรรมที่เขตห้ามล่า จัดขึ้นทั้ง 6 กิจกรรมพบว่าผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมในระดับมาก ในอัตรา 5-6 กิจกรรมมีอยู่เพียง ร้อยละ 25.3 และมีผู้ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมใดเลยถึง ร้อยละ 14.9 จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าเพราะเวลาที่จัดกิจกรรมไม่ตรงกับเวลาที่ชุมชนสะดวกเข้าร่วมกิจกรรมอันมาจากติดภารกิจอื่น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่เขตห้ามล่า จะต้องกำหนดแนวทางในการทำให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมให้มากยิ่งขึ้น

สำหรับการกำหนดแนวทางการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่า ออกไปได้เป็น 3 แนวทางด้วยกันคือ แนวทางที่ 1 เป็นมาตรการเชิงรุก ด้วยการตรวจสอบพิสูจน์สิทธิพื้นที่ถือครองที่ดินของประชาชนที่มีพื้นที่ทำกินติดต่อกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาหลวง และทบทวนสิทธิ์เป็นประจำทุกปี หรือทุกครั้งที่มีการรุกล้ำเข้ามายังพื้นที่ ผ่านการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและชุมชน แนวทางนี้จะช่วยสร้างความชัดเจนในขอบเขตที่ดินของชุมชน ณ ปัจจุบัน รวมถึงป้องกันการขยายพื้นที่ในอนาคต แนวทางที่ 2 เป็นแนวทางในเชิงรับและ

เชิงแก้ไขการกระทำผิด ภายใต้การมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานของรัฐ กับประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่า รวมไปถึงการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกด้านการป้องกันรักษาป่าเพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมให้มากขึ้น ทั้งนี้ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชน และแนวทางที่ 3 กำหนดแนวการเชิงรุกและเชิงป้องกัน อันเกิดจากข้อจำกัดต่อความเสี่ยงด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการจัดสรรงบประมาณด้วยการเพิ่มศักยภาพในการทำงานของเจ้าหน้าที่ด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการในการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่พอจัดหาได้ มาช่วยตรวจสอบพื้นที่เสี่ยงต่อการบุกรุกพื้นที่ป่าได้ ในระหว่างที่ยังไม่ได้รับการจัดสรรอัตรากำลังและงบประมาณเพิ่มเติม

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเขาภูหลวงไม่พบการบุกรุกพื้นที่จากชุมชนตำบลนางแก้ว อีกทั้งราษฎรในชุมชนยังให้ความร่วมมือกับภาครัฐเป็นอย่างดี ซึ่งทั้ง 2 ประการนี้ถือเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของการบริหารจัดการพื้นที่ ดังนั้น การสร้างการมีส่วนร่วมจึงถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ หากพบการกระทำผิดในการบุกรุกพื้นที่ ควรใช้แนวทางการจัดการอย่างมีส่วนร่วม และเมื่อกำจัดปัญหาในการบุกรุกพื้นที่ได้แล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องตรวจสอบและติดตามการใช้พื้นที่เป็นประจำทุกปี รวมถึงจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้และความเข้าใจต่อชุมชนโดยรอบอย่างสม่ำเสมอ สำหรับกรณีที่หน่วยงานภาครัฐมักประสบปัญหาทางด้านอัตรากำลังหรืองบประมาณเพื่อการป้องกันการบุกรุก ควรดำเนินการพัฒนาศักยภาพของอัตรากำลังที่มีอยู่และหาแนวทางที่จะนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยตามทีพอจะทำได้เป็นการเบื้องต้น

การพัฒนาแนวทางเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวงได้ใช้ข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคมเข้ามามีส่วนในการพัฒนาแนวทางเท่านั้น เพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นควรศึกษาปัจจัยด้านกายภาพ เช่น ระยะห่างจากชุมชน ระยะถนน ความลาดชัน และภูมิประเทศในการประเมินพื้นที่เสี่ยงต่อการบุกรุกพื้นที่ บริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง เพื่อที่จะนำมาวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยงต่อการบุกรุกพื้นที่ ประกอบการวางแผนการพัฒนาแนวทางการป้องกันการบุกรุกพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวงต่อไป

คำนิยาม

การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ใคร่ขอขอบพระคุณ นายชัยพร ทับทิมทอง หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาภูหลวง และฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลนางแก้ว ที่กรุณาให้ความคิดเห็น คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ ในงานวิจัยในครั้งนี้ทุกท่าน

REFERENCES

- Buranaprom, P., Patanapongsa, N. 2016. Research methods in behavioral and social sciences Ubon Ratchathani. **Valaya Alongkorn Research and Development Journal under Royal Patronage**, 11(1): 231-240. (in Thai)
- Chancharoen, K. 2011. **Defining the Population and Sample Group**. https://www.ict.up.ac.th/surinthsips/ResearchMethodology_2011/Additional documents/Determination of populations and sample groups.PDF, 21 January 2024.
- Hirunpruk, P., Lattirasuvan, T., Khonkaen, P., Yothapakdee, T. 2021. The operation of prevention and suppression in forest resources encroachment and destruction guidelines of the prevention and suppression center 1 (central region). **Journal of Humanities and Social Sciences Rajapruuek University**, 8(2): 414-433. (in Thai)
- Information Center for Administrative Administration. 2023. **Information on the Location and General Conditions of Villages in 76 Provinces**. <https://gdcatalog.go.th/sr/dataset/gdpublish-gis-01>, 31 August 2024.
- Kamonchanut, C. 2017 **Guidelines for Solving Problems of Encroachment and Restoration Watershed Forest Area in the National Reserved Forest, Nan Province**. Public Economic Management for Senior Executives. Bangkok, Thailand. (in Thai)
- Korat Museum. 1997. **Various Royal Duties**. <http://www.koratmuseum.com/king10/2540.html>, 31 August 2024.
- Lam Nang Kaew Subdistrict Community Development. 2023. **Basic Information**. <https://lamnangkaeo.go.th/>, 17 February 2024.
- Lamla, S. 2016. **Factors of Land Use Change and Guidelines for Developing the Protection of Forest Areas in Huai Yang Waterfall National Park, Prachuap Khiri Khan Province**. M.S. thesis, National Institute of Development Administration Faculty of Environmental Development Administration, Thailand. (in Thai)

- Lokniyom, P., Nakwiboonwong, W., Sudchukiat, S., Phongphrom, A., Thanasaksiri, J. 2008. **Measures to Correct Land Encroachment in National Reserved Forests and Forest Areas.** Complete Report of the Thailand Research Fund (TRF). Bangkok, Thailand. (in Thai)
- Ministry of Natural Resources and Environment. 2003. **Solving the State Land Problem.** Bureau for Resolving the Problem of Encroachment on Government Land, Ministry of Natural Resources and Environment, Bangkok, Thailand. (in Thai)
- National Anti-Corruption Commission. 2014. **Measures to Prevent Corruption and Encroachment on Forest Areas.** Sahamit Printing and Publishing Company Limited. Nonthaburi, Thailand. (in Thai)
- Ploydam. B. 2019. **Application of Geo-informatics Systems to Track Changes in Forest Areas in the Phu Luang Forest Non-hunting Area.** M.S. Thesis, Thaksin University, Songkhla, Thailand. (in Thai)
- Royal Forest Department. 2017. **Phu Luang National Forest Reserve.** <https://www.forest.go.th/land/wp-content/uploads/sites/29/2017/10/D1016.pdf>, 31 August 2024.
- Royal Forest Department. 2024. **Forest Area.** <https://data.forest.go.th/dataset/https-www-forest-go-th-land>, 18 August 2024.
- Sueb Nakasathien Foundation. 2024. **Article: We Work for P'Sueb.** <https://www.seub.or.th/bloging/work/2024-36/>, 2 June 2024.
- Srisawas, N. 1984. Social conditions of the farmers in Khao Phu Luang National Reserved Forest. **Kasetsart Journal Social Sciences**, 5(2): 140-148. (in Thai)
-